

Piotr Kołakowski

Przywileje i uprawnienia obcych attaché wojskowych w Polsce. Instrukcja z 1934 roku

Przegląd Historyczno-Wojskowy 13 (64)/3 (241), 105-116

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DOKUMENTY I MATERIAŁY

PRZYWILEJE I UPRAWNIENIA OBCYCH ATTACHÉ* WOJSKOWYCH W POLSCE. INSTRUKCJA Z 1934 ROKU

Podobnie jak II Rzeczpospolita miała swoich wojskowych przedstawicieli, również na zasadzie wzajemności w Polsce akredytowani byli attaché wojskowi, morscy i lotniczy państw obcych. Do ich obowiązków należało reprezentowanie sił zbrojnych kraju, z którego pochodzili, utrzymywanie kontaktów z miarodajnymi czynnikami WP, a także pośredniczenie we wszystkich sprawach militarnych wynikających ze stosunku między obu państwami. Niezależnie prowadzili oni szczegółowe studium armii polskiej oraz zagadnień obronnych II Rzeczypospolitej. Zajmowali się, co było oczywiste, sprawami organizacji poszczególnych rodzajów broni, liczebnością, uzbrojeniem i wyposażeniem, wyszkoleniem oraz dyslokacją jednostek polskich. Charakteryzowali wyższą kadre dowódczą, a także przekazywali informacje dotyczące budżetu, wojska, jego rozbudowy, produkcji zbrojeniowej, wynalazków technicznych czy też wznoszonych fortyfikacji¹.

Attaché państw obcych uzyskiwali wiele ciekawych wiadomości zarówno ogólnych, jak i specjalistycznych. Informowali zwierzchników o sytuacji wewnętrznej oraz polityce zagranicznej Polski. Prowadzili *de facto* wszechstronną obserwację, dążąc do dokładnego poznania Polski, w tym szczególnie jej polityki obronnej². Brali udział w manewrach, uroczystościach państwowych i defiladach WP.

* Zastosowana tu pisownia słowa *attaché*, budząca wątpliwości niektórych naszych autorów i czytelników, jest poprawna, zgodna z obowiązującymi zasadami ortografii polskiej (*Wielki słownik ortograficzny PWN*, Warszawa 2012, s. 39), a także z wykładnią Centrum Kultury Słowa.

¹ Attaché wojskowi państw obcych mieli w zasadzie podobne zadania do oficjalnych przedstawicieli WP. Na ten temat zob. m.in.: R. Majzner, *Attachaty wojskowe Drugiej Rzeczypospolitej 1919–1945. Strukturalno-organizacyjne aspekty funkcjonowania*, Częstochowa 2011; A. Peptoński, *Wywiad a dyplomacja II Rzeczypospolitej*, Toruń 2004; H. Kuromiya, A. Peptoński, *Między Warszawą a Tokio. Polsko-japońska współpraca wywiadowcza 1904–1944*, Toruń 2009; P. Łosowski, *Dyplomacja polska 1918–1939*, Warszawa 2001; M. Kruszyński, *Ambasada RP w Moskwie 1921–1939*, Warszawa 2010; P. Stawecki, *Attaché wojskowi Drugiej Rzeczypospolitej*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2004, nr 2; M. Leczyk, *Polska i sąsiedzi. Stosunki wojskowe 1921–1939*, Białystok 1997; P. Kołakowski, *Między Warszawą a Pragą. Polsko-czechosłowackie stosunki wojskowo-polityczne 1918–1939*, Warszawa 2007; wyd. 2, Warszawa 2009; *idem*, *Instrukcja ogólna dla attachés wojskowych z 10 listopada 1920 r.*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 2005, z. 151; *Instrukcja ogólna z 24 sierpnia 1922 r. dla attachés wojskowych przy przedstawicielstwach dyplomatycznych Rzeczypospolitej Polskiej*, wstęp i oprac. *idem*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2007, nr 1.

² *Vojenský Ústřední Archiv – Vojenský Historický Archiv w Pradze, Vojenská Kancelár Presidenta Republiky, 1930, čj. 485, karton 105, Měsíční zprava za květen, z 30 V 1930 r.*

Odpowiadali też za organizowanie wizyt delegacji własnych armii, pośredniczyli w zakupach uzbrojenia i wyposażenia, a także przekazywali wiedzę o siłach zbrojnych, które reprezentowali.

Należy zwrócić uwagę, iż o roli oficjalnych przedstawicieli wojskowych państw obcych decydowały przede wszystkim stosunki, jakie łączyły z Polską kraj, którego byli przedstawicielami. Relacje zależały również od postępowania władz wojskowych II Rzeczypospolitej oraz nastawienia poszczególnych attaché do państwa polskiego, ich wykształcenia, a także cech charakteru. W wypadku państwa sojuszniczego lub zaprzyjaźnionego pełnił on z reguły funkcję łącznika między obu sztabami, pośrednicząc w obopólnej wymianie interesujących materiałów. Oddział II Sztabu Głównego WP starał się też podejmować działania mające na celu uzyskanie od nich wiadomości na temat polityki bezpieczeństwa kraju, który reprezentowali i jego stanowiska wobec Polski. Obowiązki attaché wojskowych państw nieprzyjacielskich (przede wszystkim Związek Sowiecki i Niemcy) sprowadzały się głównie do studiowania zagadnień militarnych umożliwiających ogólną ocenę wartości WP. Ponieważ mieli oni względnie ograniczone możliwości wykorzystania źródeł, musieli prowadzić własną obserwację, szukać kontaktów z polskimi oficerami, przedstawicielami władz cywilnych, attaché wojskowymi innych państw oraz skrupulatnie analizować prasę i literaturę wojskową.

Samodzielny Referat Ogólny Oddziału II, który odpowiadał za sprawy związane z reprezentowaniem Sztabu Głównego w kontaktach z przedstawicielami państw obcych, tylko w 1932 r. przekazał 212 wiadomości: oficjalnemu przedstawicielowi sił zbrojnych Włoch – 23, Jugosławii – 17, Czechosłowacji – 33, Stanów Zjednoczonych Ameryki – 10, Hiszpanii – 5, Wielkiej Brytanii – 4, Finlandii – 12, Łotwy – 7, Estonii – 27, Rumunii – 45, Francji – 18, Węgier – 7, po jednej poselstwom szwajcarskiemu i niemieckiemu oraz 2 tureckiemu³. Ogółem w latach 1932–1937 referat ten najwięcej informacji udzielił attaché wojskowym: Rumunii – 196, Czechosłowacji – 131, Estonii – 101, Francji – 82, Stanów Zjednoczonych Ameryki – 66, Finlandii – 54 i Łotwy – 45. W tym czasie oficjalny przedstawiciel Armii Czerwonej otrzymał tylko 3 wiadomości. Z kolei w latach 1927–1930 sowieckiemu attaché wojskowemu Iwanowi Kłoczko, uchodzącemu w centrali Oddziału II za dobrego znawcę Wojska Polskiego, nie przekazano żadnej informacji⁴. Była to niewątpliwie odpowiedź strony polskiej na stanowisko zajmowane przez Sztab Generalny RKKa wobec oficjalnego przedstawicielstwa WP w Moskwie. Należy zwrócić uwagę, iż sowiecki attaché wojskowy mjr Wasilij Bogowoj na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych prowadził w Polsce intensywną działalność szpiegowską. Oddział II oceniał go jako mało inteligentnego, zamkniętego i podejrzliwego człowieka. Był jednak bardzo skuteczny. Utrzymywał kontakt z mjr. Piotrem Demkowskim, kpt. Stanisławem Okuliczem i jego bratem por. Leonem Okuliczem, inż. Antonim Staniszewskim, a także przez swoją żonę z kpt. Leszkiem Rudnickim⁵. Ten pierwszy jako pracownik Oddziału IV Sztabu Głównego WP przekazał mu wiele cennych

³ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, Oddział II Sztabu Głównego (Generalnego), I.303.4.1734, Sprawozdanie z prac Samodzielnego Referatu Ogólnego, z 1932 r.

⁴ A. Peptoński, *op. cit.*, s. 208–209; P. Kofakowski, *Między Warszawą a Pragą...*, s. 365.

⁵ A. Krzak, *Kontrwywiad wojskowy II Rzeczypospolitej przeciwko radzieckim służbom specjalnym 1921–1939*, Toruń 2007, s. 261–271; P. Kofakowski, *Pretorianie Stalina. Sowieckie służby bezpieczeństwa i wywiadu na ziemiach polskich 1939–1945*, Warszawa 2010, s. 81.

dokumentów. Został zatrzymany w samochodzie Bogowoja podczas przekazywania kolejnej partii materiałów. Sprawa Demkowskiego odbiła się szerokim echem za granicą i doprowadziła do kompromitacji oficjalnego przedstawiciela sił zbrojnych Związku Sowieckiego w Warszawie. W wyniku tej afery szpiegowskiej Bogowoj w lipcu 1931 r. opuścił Polskę⁶. O tym, iż nie był to odosobniony przypadek angażowania ataszatu wojskowego w działalność szpiegowską w Polsce, świadczyło zatrzymanie w 1934 i 1936 r. sekretarzy attaché pod zarzutem prowadzenia prac wywiadowczych.

Kontakty Oddziału II z przedstawicielami obcych sił zbrojnych można prześledzić na przykładzie oficjalnych reprezentantów armii czechosłowackiej. Pomimo iż w pierwszej połowie lat dwudziestych stosunki Polski z południowo-wschodnim sąsiadem nie układały się najlepiej z powodu konfliktu o Śląsk Cieszyński i rywalizacji w Europie Środkowej – co było *de facto* sporem o kształt polityczny tej części kontynentu – to jednak pierwszy attaché wojskowy tego państwa w Warszawie, gen. Kamil Holý otrzymywał pewne informacje o Wojsku Polskim *wprost z polskiego Sztabu Generalnego (który zresztą z kwestii tych nie robił żadnych tajemnic)*⁷. Niezależnie, o czym informował czechosłowacki Oddział II, gdy polskie władze wojskowe czyniły jakieś trudności, to bez problemu można było je uzyskać od innych attaché wojskowych. Dlatego specjalnie nie dziwi stanowisko kontrwywiadu II Rzeczypospolitej, iż w połączeniu z intensywnymi działaniami wywiadu ČSR prowadzonymi do połowy lat dwudziestych *praski Sztab Generalny* (poprawnie: Główny – P.K.) *wiedział o Polsce dosłownie tyle, ile sam polski Sztab Generalny*⁸.

Czechosłowacki attaché wojskowy w Warszawie w latach 1925–1929, ppłk Rudolf Viest, mający dobre kontakty z Oddziałem II, uzyskał wiele wiadomości interesujących czynniki militarne w Pradze. Najważniejsze dane dotyczyły spraw organizacyjnych Wojska Polskiego, w tym Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych oraz Sztabu Generalnego, a także kolei, programów szkół wojskowych i zabezpieczenia kontrwywiadowczego ćwiczeń wielkich jednostek⁹. Pośredniczył on również w wymianie informacji między współpracującymi w tym czasie wywiadami obu państw. Centrala polskiej „dwójki” dostarczyła mu wielu wiadomości o Reichswehrze. Jego następcą, ppłk Oldrich Španiel, attaché wojskowy od 1929 do 1932 r., tylko w 1930 r. otrzymał 26 różnych opracowań na temat WP, w 1931 r. – 21, a w 1932 r. – 27¹⁰. Wśród informacji przekazanych przez Oddział II znajdowały się dane dotyczące Armii Czerwonej, w tym zmian w dyslokacji jednostek na początku lat trzydziestych XX w.

Attaché wojskowy w latach 1932–1937, płk Ferdinand Silvester, nie miał w centrali polskiego wywiadu wojskowego najlepszej opinii, ale również na bieżąco otrzymywał informacje o WP. Tylko w 1934 r. przekazano mu 33 wiadomości. W jego charakterystyce nie bez pewnych złośliwości napisano: *chytry Czech*.

⁶ Na temat afery szpiegowskiej mjr. Demkowskiego zob. A. Peptoński, *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002, s. 276–285; A. Krzak, *op. cit.*, s. 251 i n.; P. Kołakowski, *Pretorianie Stalina...*, s. 80–81.

⁷ P. Kołakowski, *Między Warszawą a Pragą...*, s. 282.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, s. 364; Archiwum Akt Nowych (dalej – AAN), Attaché wojskowi RP przy rządach państw kapitalistycznych (dalej – Ataszaty wojskowe), A II/37/2, Wykaz informacji przekazanych czechosłowackiemu attaché wojskowemu w pierwszej połowie 1927 r.

¹⁰ P. Kołakowski, *Między Warszawą a Pragą...*, s. 365.

*Podejście naiwne, faryzeusz, sam najwięcej wymyśla na Czechów, ustawicznie ubolewa nad sporami z Polską (...). Mało taktowny. Zasypuje pytaniami z dziedziny organizacji (...), szuka kontaktu z oficerami polskimi, usiłuje wyłamać się spod regulaminu attaché wojskowych. Mówi poprawnie po polsku, niemiecku, rumuńsku, francusku. W korpusie attaché wojskowych nielubiany*¹¹. Przedstawicielem sił zbrojnych ČSR w Warszawie w latach 1937–1939 był płk Prokop Kompot (awansowany 1 sierpnia 1938 r.). Z powodu poważnych napięć w stosunkach polsko-czechosłowackich, związanych głównie z położeniem polskiej mniejszości na Śląsku Cieszyńskim, a następnie rewindykacją tego obszaru do II Rzeczypospolitej, miał ograniczony dostęp do informacji. Po likwidacji państwa czecho-słowackiego w marcu 1939 r. nawiązał ścisłą współpracę z Oddziałem II na płaszczyźnie wywiadowczej.

Korpus attaché wojskowych akredytowanych w Warszawie stanowili oficerowie zawodowi posiadający wykształcenie i doświadczenie w pracach sztabowych. Mieli też w większości odpowiednie predyspozycje – byli dyskretni, taktowni oraz obcy. Dysponowali sporą wiedzą o Polsce, jej historii i kulturze. Niektórzy z nich doskonale władali językiem polskim. W połowie lat trzydziestych w Rzeczypospolitej akredytowanych było 17 attaché wojskowych, 2 morskich i 1 lotniczy. Byli to przedstawiciele następujących państw:

- Wielkiej Brytanii – Georges Connal-Rowan, attaché morski – kpt. mar. Gerard Muirhead-Gould, attaché lotniczy – płk Don;
- Francji – gen. Charles de'Arbonneau, attaché morski – kmdr ppor. Albert Arzur;
- Czechosłowacji – płk Ferdinand Silvester;
- Rumunii – ppłk Nikolas Diaconescu;
- Stanów Zjednoczonych Ameryki – płk Albert Gilmor;
- Włoch – płk Mario Marazzani;
- Szwecji – ppłk Erik de'Laval;
- Finlandii – mjr Karl Sloor;
- ZSRS – Mikołaj Siemionow;
- Węgier – mjr Bela Lengyel;
- Japonii – gen. Masataka Yamawaki;
- Łotwy – ppłk Edward Kluge;
- Jugosławii (miejsce pobytu w Bukareszcie) – ppłk Mirko Buria;
- Estonii – ppłk Herbert Freiberg;
- Bułgarii (miejsce pobytu w Bukareszcie) – ppłk Mikołaj Grozdanow;
- Austrii (miejsce pobytu w Pradze) – ppłk Anton Longin;
- Niemiec – płk Max Schindler (od 25 września 1935 r. płk Bogislav von Studnitz)¹².

Strona polska była zobowiązana do stworzenia attaché wojskowym państw obcych odpowiednich warunków pobytu, a także możliwości uzyskiwania dozwolonych wiadomości¹³. Wiosną 1934 r. miało miejsce wiele przykrych incydentów związanych z włamaniami do ich mieszkań. Złodzieje okradli attaché armii estońskiej płk. Rauda, zabierając pamiątkowe srebra. Z domu gen. Schindlera podczas przyjęcia wyniesiono z przedpokoju płaszczo szofera¹⁴. Attaché niemiecki w piśmie

¹¹ AAN, Ataszaty wojskowe, A II/103/1, Czechosłowacki attaché wojskowy płk Silvester, b.d.

¹² *Ibidem*, A II/116, Attaché wojskowi, morscy i lotniczy akredytowani w Warszawie, b.d.

¹³ A. Peptoński, *Wywiad a dyplomacja...*, s. 207.

¹⁴ AAN, Ataszaty wojskowe, A II/116, Pismo Komendy Głównej Policji Państwowej do naczelnika Urzędu Śledczego w Warszawie, z maja 1934 r.

do Oddziału II z 23 maja 1934 r. napisał: *W ostatnich czasach mnożą się, szczególnie w nocy, telefoniczne wezwania do mojego mieszkania, przy czym nikt się z telefonu nie odzywa. Są to zwykłe sposoby wywiadów złoczyńców, którzy chcą skonstatować, czy ktoś jest w domu, obawiam się więc nowego wypadku włamania*¹⁵. W związku z tymi incydentami posterunki stałe policji znajdujące się przy domach attaché wojskowych otrzymały polecenie zwracania na nie specjalnej uwagi, podobnie również jak patrole w nocy.

Na początku lat trzydziestych działania o charakterze informacyjnym attaché wojskowych państw obcych się nasiliły. Nie tylko wykorzystywali oni kontakty z oficerami WP, którzy podczas spotkań z nimi nie zachowywali ostrożności lub celowo ujawniali dane niejawne, ale również „zasypywali wprost” pytaniami instytucje wojskowe i dowódców jednostek czy też składali im niezapowiedziane wizyty. Należy zwrócić uwagę, iż dobrze przygotowany i wyszkolony attaché wojskowy mógł w ten sposób uzyskać wiele cennych wiadomości bez niepotrzebnego narażania się przez podejmowanie działań *stricte* wywiadowczych¹⁶. W związku z tym Oddział II wielokrotnie ostrzegał przed kontaktami z dyplomatami wojskowymi oraz „gadulstwem” kadry oficerskiej. Przygotowano wiele wyciecznych w postaci instrukcji, w których przypominano, iż wszelkie wiadomości dotyczące potencjału militarne państwa polskiego mogą być udzielane jedynie przez Samodzielny Referat Ogólny Oddziału II. Jego kierownik był stałym łącznikiem z oficjalnymi przedstawicielami sił zbrojnych państw obcych. Poznawał ich, a także oceniał zainteresowania, pracę, stosunek do Polski oraz innych attaché wojskowych. Służył im również pomocą, *do którego można się w każdej sprawie zwrócić z pełnym zaufaniem, jak do równego*¹⁷. Każdy oficer po spotkaniu z attaché wojskowym był zobowiązany do złożenia sprawozdania pisemnego lub ustnego szefowi Oddziału II.

Publikowana instrukcja pochodzi ze zbiorów Archiwum Akt Nowych w Warszawie z zespołu Attaché wojskowi RP przy rządach państw kapitalistycznych (sygn. A II/116). Jest ona ważnym przyczynkiem do poznania zasad, na jakich opierały się relacje pomiędzy Oddziałem II a oficjalnymi przedstawicielami wojskowymi innych państw. Dokument regulował kwestie związane z utrzymaniem łączności *attaché militaire* państw obcych ze Sztabem Głównym WP, przyjazdami zagranicznych oficerów do Polski, składaniem oficjalnych wizyt, korespondencją z polskimi czynnikami wojskowymi, zmianami na stanowisku oficjalnych przedstawicieli sił zbrojnych, formami życia towarzyskiego, występowaniem w mundurach, oddawaniem honorów czy też m.in. zasadami przyznawania ulg kolejowych.

Przygotowując instrukcję do druku, poprawiono i ujednolicono pisownię oraz rozwinięto skróty.

Piotr Kołakowski

¹⁵ *Ibidem*, Pismo gen. Schindlera, z 23 V 1934 r.

¹⁶ A. Krzak, *Ochrona tajemnicy w Wojsku Polskim w latach 1921–1939*, Warszawa 2009, s. 95–96.

¹⁷ AAN, Ataszaty wojskowe, A II/116, Przywileje i uprawnienia attaché wojskowych, morskich i powietrznych państw obcych w Polsce. Instrukcja Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego, z 18 V 1934 r.

Przywileje i uprawnienia attaché wojskowych, morskich i powietrznych państw obcych w Polsce. Instrukcja Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego z 18 maja 1934 roku

1.

Łączność między Sztabem Głównym a attaché wojskowymi

Styczność attaché wojskowych z polskim wojskiem może mieć miejsce tylko za pośrednictwem Oddziału II Sztabu Głównego. Łącznikiem pomiędzy attaché wojskowym a Sztabem Głównym jest Samodzielny Referat Ogólny Oddziału II, a jego kierownik jest stałym łącznikiem, niemal codziennie obcującym z cudzoziemcami.

Utrzymując stały kontakt z nimi, poznaje ich, ocenia ich zainteresowania, ich pracę, stosunek do nas, do innych attaché wojskowych itd. W obcowaniu z attaché wojskowymi powinien być ich doradcą, pośrednikiem i pomocnikiem, do którego można się w każdej sprawie zwrócić z pełnym zaufaniem, jak do równego.

Obowiązki łącznika pomiędzy attaché wojskowymi a Sztabem Głównym wyrażają się w całym szeregu czynności, przede wszystkim zaś w pośredniczeniu i w udzielaniu informacji. W udzielaniu informacji należy stosować również zasadę wzajemności.

Attaché wojskowym państw obcych nie wolno zwracać się bezpośrednio do jakichkolwiek instytucji lub oddziałów wojskowych z pominięciem Samodzielnego Referatu Ogólnego. W razie wypadku poszukiwania wiadomości bezpośrednio w jakichkolwiek instytucjach lub oddziałach wojskowych, kierownik Samodzielnego Referatu zwraca osobiście uwagę attaché wojskowemu, a jeżeli wypadek taki się powtórzy, wzywa go do szefa Oddziału II.

Zagraniczni attaché wojskowi akredytowani przy naszym rządzie poszukują interesujących ich informacji o naszych wojskach tylko w Oddziale II Sztabu Głównego. Poszukiwanie tych informacji wszelką inną drogą uważane jest za nielojalność danego attaché wojskowego i zależnie od wypadku – może wywołać z naszej strony protest. W zależności od rozmiaru tej nielojalności, protest może zgłosić szef Oddziału II, szef Sztabu Głównego – wprost do danego attaché wojskowego albo do odnośnego sztabu zagranicznego przez naszą placówkę wojskową w danym państwie, wreszcie przez nasze Ministerstwo Spraw Zagranicznych wobec rządu zainteresowanego państwa. W każdym poszczególnym wypadku konsekwencje naszego protestu mogą być różne – od wytłumaczenia się danego attaché wojskowego i przeproszenia, aż do spowodowania odwołania go z Polski.

Obowiązujący porządek udzielania informacji:

- attaché wojskowy zwraca się osobiście do Samodzielnego Referatu Ogólnego, zgłaszając mu ustnie swą prośbę o informację,
- attaché wojskowy zwraca się do Oddziału II Sztabu Głównego pisemnie,
- pismo to albo zostaje przesłane do Oddziału drogą normalną, albo osobiście przez attaché wojskowego przyniesione i złożone na ręce kierownika Samodzielnego Referatu Ogólnego (*Note verbale*). Zgłaszanie zapytań na piśmie jest bardziej pożądane, unika się w ten sposób nieporozumień,
- bezpośrednie zwracanie się attaché wojskowego o informacje do szefa Oddziału II Sztabu Głównego należy do wyjątków, może mieć miejsce w wypadkach specjalnie ważnych. Szef Sztabu Głównego nie przyjmuje attaché wojskowych w sprawach informacji, chyba że prosi o to szef Oddziału II Sztabu Głównego,
- w zależności od zapytania, kierownik Samodzielnego Referatu Ogólnego albo je referuje szefowi Oddziału, albo przygotowuje pisma do odpowiednich fachowych instytucji, prosząc je o danie odpowiedzi,

- po otrzymaniu danych od fachowego resortu układa projekt informacji i przesyła go do Wydziału IIb, prosząc o ocenę,
- po zaopiniowaniu sprawy przez Wydział IIb układa ostateczny projekt odpowiedzi, referując go szefowi Oddziału.

Zasadniczo odpowiedzi dawane są na piśmie; w pewnych specjalnych wypadkach informacje udzielane są ustnie. O sposobie i formie informacji decyduje szef Oddziału II.

Kierownik Samodzielnego Referatu Ogólnego prowadzi wykaz udzielonych informacji każdemu attaché wojskowemu.

Gdy o informacje zwraca się zagraniczna placówka dyplomatyczna, nieposiadająca w Polsce swego attaché wojskowego, cały wewnętrzny tryb przygotowania odpowiedzi pozostaje bez zmian. Zasadniczo, poselstwo czy ambasada zwraca się o informacje przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które pośredniczy w tej sprawie. Odpowiedź Oddziału II musi iść również przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Kraje nieposiadające u nas swych attaché wojskowych proszą nieraz o informacje przez nasze poselstwa czy ambasady. Powinno to i w tym wypadku iść przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które jest pośrednikiem pomiędzy Oddziałem II a naszym poselstwem.

Jeżeli posiadamy nawzajem attaché wojskowych w jakimś państwie, należy przy poszukiwaniu wiadomości trzymać się zasady: wiadomości o obcym wojsku poszukiwać przez swego attaché wojskowego w danym kraju. Gdy prosimy o informacje obcego attaché wojskowego w Warszawie, mając swego attaché wojskowego w odpowiednim państwie, wyrażamy przez to jakby brak zaufania do swego attaché wojskowego.

Kierownik Samodzielnego Referatu Ogólnego stara się nie udzielać ustnych informacji attaché wojskowym, jakkolwiek jest to ich ulubionym sposobem poszukiwania wiadomości. Informuje osobiście tylko w sprawach, w których nie ma najmniejszych wątpliwości, co do ich jawności, notując zgłoszone zapytanie i daną odpowiedź oraz meldując o tym szefowi Oddziału II.

Specjalną formą informacji są wszelkiego rodzaju zwiedzania, pokazy, ćwiczenia, manewry, wycieczki itp.

Każda tego rodzaju impreza powinna być starannie przygotowana, omówiona z odpowiednimi władzami; wszystkie najdrobniejsze szczegóły muszą być rozważone i ujęte w przejrzystym i wyczerpującym programie.

W miarę możliwości attaché wojskowym towarzyszy kierownik Samodzielnego Referatu Ogólnego, odpowiedzialny w pierwszym rzędzie za wykonanie programu. Po odbyciu wycieczki, zwiedzania itp. towarzyszący oficer składa pisemne sprawozdanie możliwie wyczerpujące.

2.

Przyjazdy obcych oficerów do Polski

Każdy przyjazd do Polski oficera cudzoziemskiego w charakterze oficjalnym, półoficjalnym lub prywatnym związanym z celami służbowymi powinien być uzgodniony i przygotowany przez Oddział II Sztabu Głównego.

Władzą upoważnioną do tego przygotowania jest zasadniczo attaché wojskowy danego państwa, akredytowany przy naszym rządzie, państwa nieposiadające u nas swych attaché wojskowych przygotowują przyjazdy swych oficerów przez poselstwa/przez nasze Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Dopuszcza się sposób odwrotny: starania sztabu danego państwa przez naszego attaché wojskowego albo – gdzie nie ma naszego attaché wojskowego – całkowicie drogą dyplomatyczną, przy czym instancją ostatnią i decydującą jest zawsze Oddział II Sztabu Głównego.

Ustala się następujący porządek:

- attaché wojskowy danego państwa prosi Oddział II Sztabu Głównego o zgodę na przyjazd do Polski swego oficera, podając cel, czas trwania pobytu, pożądany program itp.,
- kierownik Samodzielnego Referatu Ogólnego referuje sprawę szefowi Oddziału, projektuje załatwienie, zazwyczaj po porozumieniu się z zainteresowanymi resortami fachowymi, mając wszystkie elementy sprawy, projektuje pismo szefa Oddziału do danego attaché wojskowego z odpowiedzią i projektowanymi przez nas szczegółami przyjazdu.

Jeżeli chodzi o studia, praktyki i staże zainteresowanymi władzami są: I wice-minister spraw wojskowych (uzyskanie zgody) zawsze przez szefa Biura Ogóln-Organizacyjnego.

Wizyty oficjalne osób wybitnych w Polsce przygotowywane są również przez Samodzielny Referat Ogólny Oddziału II Sztabu Głównego. Szczegóły zależą od celu, osoby i charakteru wizyty, jak i od wielu innych czynników, jakie w każdym wypadku mogą decydować.

Typowe momenty, które należy rozważyć:

- skład delegacji,
- termin wizyty,
- marszruta,
- program wizyty (opracować w najdrobniejszych szczegółach),
- środki lokomocji,
- oficer czy oficerowie przydzieleni (znajomość odnośnych języków),
- wizyty, przyjęcia, rozrywki,
- odznaczenia.

Kierownik Samodzielnego Referatu Ogólnego czuwa nad dokładnym wykonaniem programu i nad funkcjonowaniem całego przygotowanego przez siebie aparatu.

3.

Korespondencja w sprawach ogólnych

Zasadniczo korespondencja naszych osób i instytucji wojskowych z osobami i instytucjami wojskowymi za granicą przechodzi przez Oddział II Sztabu Głównego. Obowiązkiem kierownika Samodzielnego Referatu Ogólnego jest czytanie całej tej korespondencji. Chodzi o uniknięcie fałszywych posunięć naszych instytucji czy pojedynczych osób wojskowych na terenie zagranicznym, o odpowiednią formę pism wysyłanych za granicę itp.

Korespondencji tej nie zatrzymywać; w wypadkach specjalnie ciekawych – referować szefowi Oddziału.

Samodzielny Referat Ogólny pośredniczy w korespondencji naszych instytucji wojskowych z naszymi placówkami zagranicznymi w sprawach nienależących do resortów Oddziału II (np. do Wydziału Studiów lub Wydziału Wywiadowczego itd.), w sprawach technicznych, zupełnie prostych, nie dotyczących Oddziału II – przesyła korespondencję wprost; w innych – wysyła pisma Oddziału.

4.

Zmiana na stanowisku attachatu wojskowego

Attaché wojskowy zagraniczny jest dyplomatą akredytowanym przy naszym rządzie, dokładniej przy dwóch ministerstwach: Spraw Zagranicznych przez swe poselstwo czy ambasadę (podległość) i Spraw Wojskowych, z tytułu pełnionych obowiązków. Związek z Ministerstwem Spraw Zagranicznych jest pośredni, formalny, a z Ministerstwem Spraw Wojskowych – bezpośredni, rzeczowy.

Odwołanie starego attaché wojskowego oraz nominacja nowego powinna się odbyć przy zachowaniu pewnych formalności dyplomatycznych: formalności te wypływają ze wspomnianej powyżej podwójnej zależności attaché wojskowego.

Jesteśmy w okresie przeżywania się pewnej formy, ustępującej na rzecz nowej prostszej i mniej krępującej. Obydwie te formy są jeszcze praktykowane, zależnie od wypadku.

Dawniej obowiązywała następująca zasada: przed nominacją nowego attaché wojskowego, placówka dyplomatyczna danego państwa (ambasada, poselstwo) zawiadamiała notą nasze Ministerstwo Spraw Zagranicznych o zamierzonym odwołaniu starego attaché wojskowego i projektowanym mianowaniu nowego, podając przy tym wszystkie szczegóły dotyczące osoby nowego attaché wojskowego. Nota ta zawierała prośbę o agrement dla projektowanego attaché wojskowego. Ministerstwo Spraw Zagranicznych pisało do Sztabu Głównego, przedstawiając całą sprawę. Sztab Główny, najczęściej po sprawdzeniu u swego attaché wojskowego w danym kraju, kim jest projektowany oficer, wyrażał pisemną zgodę do Ministerstwa Spraw Zagranicznych na mianowanie proponowanego attaché wojskowego.

W ostatnich latach zaczęła się rozpowszechniać inna forma: nie prośba o agrement, lecz nota zawiadamiająca o zmianie na posterunku attaché wojskowego, z podaniem szczegółów o nowym attaché, jak poprzednio. Jesteśmy zwolennikami tej nowej formy, tym bardziej że stara forma wielkiego praktycznego znaczenia nie miała, gdyż prośba o agrement była właściwie formalnością, a wypadków odmówienia agrement prawie nie było, gdyż przeważnie kandydatów się nie zna lub zna się ich z dobrej strony. Nowa forma daje nam możliwość nieprzyjęcia kandydatury niepożądaną przez nieudzielenie wizy dyplomatycznej na paszporcie nowo mianowanego attaché wojskowego.

Obecnie stosujemy nową zasadę, jeżeli chodzi o mianowanie naszych attaché wojskowych za granicą; natomiast obce placówki w Polsce niektóre tylko przyjęły nowy sposób: przy ostatnich zmianach attaché wojskowych prosiły o agrement: poselstwo jugosłowiańskie, łotewskie, estońskie, węgierskie; nie prosiły: ambasada sowiecka, francuska, poselstwo czechosłowackie, japońskie.

Jeżeli chodzi o stworzenie nowej placówki attaché wojskowego w Polsce, sprawa musi być w sposób zasadniczy omówiona i przeprowadzona w drodze wymiany not, np. w lecie 1932 powstał attachat bułgarski w Polsce, poprzedzony liczną korespondencją, w r. 1933 niemiecki i austriacki.

Kierownik Samodzielnego Referatu Ogólnego, z chwilą otrzymania wiadomości o projektowanej zmianie attaché wojskowego, referuje sprawę szefowi Oddziału (i dalej szefowi Sztabu Głównego), podając wszystkie uzyskane szczegóły o nowym attaché oraz projektując pismo do Ministerstwa Spraw Zagranicznych o zgodzie lub niezgodzie na nowego kandydata. W stosunku do starego attaché wojskowego:

- pisze krótki referat streszczający ocenę jego pracy,
- projektuje wniosek na nadanie mu polskiego odznaczenia.

Ustaliwszy datę przyjazdu nowego attaché wojskowego oraz czas wspólnego pobytu w Polsce obu (starego i nowego), ustala listę osób, którym attaché wojskowi złożą wizyty osobiście. Listę osób, którym prześlą bilety wizytowe; następnie towarzyszy im przy składaniu tych wizyt.

Referuje szefowi Oddziału sprawę przyjęcia pożegnalnego dla attaché wojskowego, na którym zasadniczo powinien być i attaché nowo mianowany. Z reguły, jest to śniadanie wydane, przez szefa Sztabu Głównego w dniu przedstawienia się nowego attaché wojskowego u szefa Sztabu Głównego. Jeżeli to możliwe, starać się uzyskać odznaczenie dla starego attaché na ten właśnie dzień; dekoracja odbywa się w miejscu i w momencie wybranym przez szefa Sztabu Głównego, najczęściej w gabinecie szefa Sztabu w obecności szefów oddziałów Sztabu.

Wizyty: (szablon) szef Oddziału II Sztabu Głównego,
szef Sztabu Głównego,
szefowie oddziałów Sztabu Głównego,
szef Gabinetu Ministerstwa Spraw Wojskowych,
I i II wiceminister spraw wojskowych,
komendant garnizonu,
dowódca Okręgu Korpusu nr I,
szef Biura Inspekcji Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych.

Wpisanie się w księdze: na Zamku,
w Belwederze.

Jeżeli okoliczności tego wymagają, łatwo zrobić odstępstwo od powyższego szablonu.

Przyjęcie zazwyczaj obejmuje następujące osoby:

szef Sztabu Głównego,
szefowie oddziałów Sztabu Głównego,
kierownik Samodzielnego Referatu Ogólnego,
zastępca szefa Oddziału II Sztabu Głównego,
szef Gabinetu Ministra,
szef Biura Inspekcji Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych,
dowódca Okręgu Korpusu nr I,
komendant garnizonu,
szef Gabinetu Wojskowego Prezydenta RP.

Od tej typowej listy możliwe są liczne odstępstwa, prosić można na przykład naszego byłego attaché wojskowego w danym państwie.

5.

Formy życia towarzyskiego

Życie towarzyskie oficerów z przedstawicielami armii obcych musi być ograniczone. Dążyć należy do odsunięcia oficerów niewyrobionych życiowo, towarzysko, a przede wszystkim niedyskretnych. U oficerów państw obcych mogą być oficerowie armii polskiej tylko za uprzednią zgodą szefa Oddziału II Sztabu Głównego.

Bez zgody szefa Oddziału II mogą być u attaché wojskowych i dyplomatów:

- generałowie,
- szefowie oddziałów Sztabu Głównego,
- szef Gabinetu Ministerstwa Spraw Wojskowych,

– szef Gabinetu Prezydenta RP,

– szef Biura Inspekcji Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych.

Chęć zaproszenia do siebie lub przyjęcia zaproszenia od dyplomatów zagranicznych i obcych attaché wojskowych zgłaszane będą do kierownika Samodzielnego Referatu Ogólnego, który winien:

1. Ewidencjonować je, by być stale *au courant* kontaktów każdego attaché.

2. Udzielać zezwoleń z upoważnieniem szefa Oddziału II oficerów objętym następującą listą:

– szefowie departamentów Ministerstwa Spraw Wojskowych,

– oficerowie Oddziału II Sztabu Głównego,

– oficerowie Gabinetu Ministra Spraw Wojskowych,

– oficerowie Gabinetu Wojskowego Prezydenta RP,

– szef Sztabu Marynarki.

3. Prowadzić „czarną listę” oficerów, którym zezwoleń udzielać nie należy. Na liście tej znajdują się: przyłapani na niedyskrecji, chodzeniu bez zezwolenia, nieobcyi towarzysko itp.

4. Co do innych oficerów, to po zgłoszeniu przez nich zaproszenia i zasięgnięciu opinii – referować ją będzie szefowi oddziału z prośbą o decyzję.

Na każdym z takich przyjęć powinni być polscy oficerowie, ci, z którymi attaché wojskowi stykają się służbowo. W zasadzie są to oficerowie Sztabu. Nie należy robić zbyt licznych kontaktów.

Należy zwrócić uwagę na pewną bardzo ważną okoliczność: życie towarzyskie daje wiele sposobności do nawiązywania przez cudzoziemców kontaktów z naszymi oficerami. Takie kontakty z natury rzeczy są trudne do kontroli i przez to dają możliwość bezkarnego uprawiania masowego wywiadu przez attaché wojskowych. Nasi oficerowie, najczęściej przez nieświadomość i przez fałszywie pojętą kurtuazję, a nieraz i przez próżność i niedbalstwo, wtajemniczają swych miłych gospodarzy cudzoziemskich w sprawy wojskowe. Starać się należy w sposób bardzo oględny wpływać na możliwie najmniejszą frekwencję naszych oficerów w domach cudzoziemskich. Bywać powinni ci, kogo względy służbowe do tego upoważniają: przede wszystkim szef Sztabu Głównego, szefowie oddziałów, oficerowie Oddziału II itp.

6.

Występowanie attaché wojskowych w mundurze

Dotychczas nie ma instrukcji normującej noszenie mundurów przez attaché wojskowych. Według utartego zwyczaju attaché wojskowi występują w mundurach:

1) w czasie składania oficjalnych wizyt,

2) w czasie składania wieńca na Grobie Nieznanego Żołnierza,

3) w czasie występowania na rewiach wojskowych w dzień Święta Narodowego,

4) w czasie udziału w ćwiczeniach i manewrach wojskowych oraz w podobnych oficjalnych wystąpieniach.

Noszenie munduru na terenie Wolnego Miasta Gdańska regulują ogólne przepisy Komisarza Ligi Narodów, dotyczące się wszystkich wojskowych.

Attaché wojskowi państw obcych noszą broń boczną przy oficjalnych wystąpieniach jak powyżej.

7.

Oddawanie honorów attaché wojskowym państw obcych

Attaché wojskowych państw obcych obowiązują oddawanie honorów oficerom WP według ogólnie przyjętego regulaminu służby wewnętrznej, przy czym oficerowie polscy równego stopnia salutują pierwsi wszystkim oficerom państw obcych, występującym na terenie państwa polskiego w mundurze.

8.

Język w korespondencji z attaché wojskowymi

Językiem przyjętym w korespondencji z attaché wojskowymi jest język francuski. Sztab Główny prowadzi korespondencję w języku polskim z tymi attaché wojskowymi, którzy korespondują z nim w języku macierzystym. Z państwami słowiańskimi prowadzi się korespondencję w języku polskim.

9.

Wybór *doyen* korpusu attaché wojskowych

Na zasadzie prawa zwyczajowego funkcje *doyen* pełni attaché wojskowy najstarszy pobytem, bez względu na posiadany stopień wojskowy.

Attaché wojskowi w stopniu generała są traktowani na równi z innymi i nie korzystają z jakichkolwiek przywilejów.

10.

Ulgi kolejowe dla attaché wojskowych

Przepisy służbowe L.245-10 „Transporty” wydane przez Ministerstwo Spraw Wojskowych dnia 2 czerwca 1932 r. zezwalają na:

1. Wystawienie rozkazu wyjazdu, dającego prawo na przejazdy koleją za taryfą wojskową (80% zniżki) osobom wojskowym należącym do armii państw sprzymierzonych.
2. Wystawianie zaświadczenia do legitymacji na korzystanie z 50% ulgi od cen biletów normalnych – oficerom należącym do armii sprzymierzonych na podstawie wzajemności.

O ile w wyjątkowych wypadkach oficerowie polscy w pewnych państwach sprzymierzonych korzystają z ulg większych niż 50% od taryfy normalnej, o tyle oficerom tych państw mogą być przyznane na podstawie wzajemności przejazdy według taryfy wojskowej. W takich wypadkach wydaje się tym oficerom rozkazy wyjazdu tak, jak na podróże służbowe, z tym jednak, że kosztów podróży nie likwiduje się.

Oficerowie należący do armii sprzymierzonych mają prawo do ulgowych przejazdów w tej klasie pociągu, jaka oznaczona została w zaświadczeniu. Podstawą do oznaczenia klasy pociągów są, tak jak zresztą w ogóle do wystawienia zaświadczeń, zasady wzajemności, tzn. zaświadczenia wystawia się na tę klasę pociągu, jaka przyznana jest oficerom polskim przy ulgowych przejazdach w danym państwie.

Zniżki kolejowe oficerom polskim udzielają następujące państwa: Włochy, Rumunia, Estonia, Łotwa (tylko podróże służbowe), Czechosłowacja (przejazdy służbowe), Francja. Oficerowie polscy podczas podróży zbiorowych korzystają z taryfy wojskowej, dającej około 60% zniżki na kolejach. Attaché wojskowy Francji w Polsce otrzymuje zniżkę na kolejach polskich.

Uwaga: Sprawa ulg kolejowych dla oficerów państw obcych została uregulowana rozporządzeniem Ministerstwa Komunikacji nr III/Ou./8343/27 z dnia 30 VIII 27 r. i nr III/Ou./10238/27 z dnia 19 X 27 r.